

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ» (FOREIGN POLICY ANALYSIS)

Το μάθημα επιλογής, «Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής», που διδάσκεται στο εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2016-2017, απαρτίζεται από 13 διαλέξεις. Ακολουθώντας, παραθέτω τον ορισμό της εξωτερικής πολιτικής που θ' αποτελέσει τον «θεμέλιο λίθο» πάνω στον οποίο θα στηριχθούν οι αναλύσεις μου, καθώς και μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου εκάστης των διαλέξεών μου.

A. Ως αφετηρία μπορεί να δοθεί ο εξής περιεκτικός ορισμός της εξωτερικής πολιτικής, τον οποίο εισηγείται ο Christopher Hill στο βιβλίο του, *Foreign Policy in the Twenty-First Century* (Second Edition, Palgrave, London, 2016 [2003]), επιχειρώντας να συμπεριλάβει σ' αυτόν όλες τις διαστάσεις που η εξωτερική πολιτική έχει στον σύγχρονο, πολύπλοκο κόσμο: «Εξωτερική πολιτική είναι το σύνολο των επίσημων εξωτερικών σχέσεων που αναπτύσσει ένας ανεξάρτητος δρών (συνήθως ένα κράτος, αν και όχι αποκλειστικά) στις διεθνείς σχέσεις. Η φράση «ένας ανεξάρτητος δρών» μας επιτρέπει να συμπεριλάβουμε μη κρατικές οντότητες, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση ή η Χεζμπολλά· οι *εξωτερικές σχέσεις* ονομάζονται «επίσημες», ώστε να μπορούν να συμπεριληφθούν τα αποτελέσματα όλων των τμημάτων των κυβερνητικών μηχανισμών του κράτους ή της επιχείρησης (enterprise) (δηλαδή, όχι μόνο το υπουργείο Εξωτερικών), ενώ παράλληλα δηλώνει κατ' οικονομίαν τον τεράστιο αριθμό των διεθνών συναλλαγών που βρίσκονται σε εξέλιξη· *πολιτική* (σε αντιδιαστολή με τις *αποφάσεις*) είναι το «σύνολο» αυτών των επίσημων σχέσεων, διότι οι δρώντες συνήθως επιζητούν κάποιο βαθμό συνοχής απέναντι στον έξω κόσμο — ώστε οι άλλοι να θεωρούν ότι οι εν λόγω δρώντες ακολουθούν μια ευλόγως συνεκτική και προβλέψιμη τακτική. Τέλος, η πολιτική είναι «εξωτερική» διότι ο κόσμος εξακολουθεί να είναι χωρισμένος σε διακριτές κοινότητες και δεν αποτελεί μια μοναδική ομογενοποιητική οντότητα. Συνεπώς, αυτές οι κοινότητες χρειάζονται *στρατηγικές για να ανταπεξέλθουν στις πολύμορφες σχέσεις τους με τους ξένους* (αυτούς δηλαδή που δεν ανήκουν στη δική τους πολιτεία (polity). Πρόκειται για έναν εναλλακτικό ορισμό της εξωτερικής πολιτικής, εφόσον θελήσει κανείς να δώσει έμφαση στη προθετικότητα της και τη συνεκτική της διάσταση».

B. Στο πλαίσιο, τώρα, των 13 διαλέξεών μου θα αναφερθώ στα ακόλουθα θέματα:

1) **στην έννοια και στο περιεχόμενο της εξωτερικής πολιτικής**, όπως αυτή εξελίσσεται ιστορικά, αφού το περιεχόμενό της μεταβάλλεται προσαρμοζόμενο στις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές περιβάλλον (π.χ., τέλος του Ψυχρού Πολέμου, εμφάνιση νέων κινδύνων για την διεθνή ασφάλεια, όπως η διεθνής τρομοκρατία, και, κατά συνέπεια, ανάγκη αναθεώρησης του τρόπου που συγκροτείται η έννοια του «εθνικού συμφέροντος»). Θα αναφερθώ, επίσης, στην σχέση της Ανάλυσης Εξωτερικής Πολιτικής με την Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων (με επισήμανση των προφανών διαφορών τους αλλά και της συμπληρωματικότητάς τους στο επίπεδο της ερμηνείας διαφόρων μορφών της διεθνούς συμπεριφοράς ενός κράτους)

2 & 3) **στο συγκεκριμένο και «πολυκλαδικό» περιεχόμενο της πολιτικής** (βλ. τον πιο πάνω ορισμό του Hill) που συγκροτεί αυτό που αποκαλούμε «εξωτερική πολιτική», όπου τίθενται ερωτήματα όπως του σύγχρονου ρόλου του κράτους σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας, της διάκρισης μεταξύ «εσωτερικού» (inside) και «εξωτερικού» (outside) χώρου, της διάκρισης μεταξύ δομών (structures) και δρώντων υποκειμένων (agents) κ.λπ.,

4) **στην ανάλυση των επιμέρους πραττόντων (actors)**, στο πλαίσιο της οποίας συζητούνται: το ερώτημα γύρω από το ποιος έχει την ευθύνη της διαμόρφωσης και της άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, εάν δηλαδή η εν λόγω διαδικασία είναι υπόθεση αποκλειστικά κάποιων ελίτ σε κάθε κράτος ή όχι (όπως και ο ρόλος της κοινής γνώμης σ' αυτήν την διαδικασία), το θέμα των αρμοδιοτήτων και της ευθύνης της εκτελεστικής εξουσίας για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, η προβληματική σχετικά με τον ψυχολογικό παράγοντα, όπως και το ζήτημα του ρόλου των υπουργικών συμβουλίων και άλλων συλλογικών οργάνων στη διαμόρφωση και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και το γενικότερο θέμα σχετικά με το «πώς μπορεί κάποιος να ηγείται με υπευθυνότητα» στον ευαίσθητο τομέα της εξωτερικής πολιτικής,

5) **στην ανάλυση της γραφειοκρατίας και του ρόλου της στη διαμόρφωση και την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής**, στην οποία κεντρικό ρόλο διαδραματίζει το Υπουργείο Εξωτερικών με την

διπλωματική του υπηρεσία, όπως και του φαινομένου του πολλαπλασιασμού ανταγωνιζομένων πόλων εξουσίας που επιθυμούν να έχουν ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία, του ειδικού ρόλου των μυστικών υπηρεσιών, του προβλήματος του συντονισμού της γραφειοκρατίας αλλά και της σχέσης πολιτικών και τεχνοκρατών/γραφειοκρατών κ.λπ.,

6) στη συζήτηση περί της ορθολογικότητας (rationality) στην εξωτερική πολιτική, η οποία θέτει τα επιμέρους ερωτήματα των σχέσεων διαδικασίας (procedure) και ουσίας (substance), προσώπων και συλλογικών οργάνων, αποτελεσματικότητας (efficiency) και δημοκρατίας (democracy). Θα εξεταστεί, επίσης, τι σημαίνει ο όρος «περιορισμένη ορθολογικότητα» (bounded rationality) στην εξωτερική πολιτική, για την κατανόηση του οποίου απαιτείται, μεταξύ άλλων, η ανάλυση της επίδρασης της τάσης να σκεφτόμαστε «με όρους Ιστορίας» (the power of historical thinking) όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, όπως και της επιδίωξης ιδίων σκοπών, της αποφυγής του χειροτέρου ενδεχομένου, κ.λπ.,

7) στην εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής και στην ανάλυση της συνακόλουθης υφής (texture) της ισχύος, κατά την οποία θα παρουσιάσω τις διαφορετικές όψεις κι εκδηλώσεις της ισχύος, δηλαδή τη διάκριση της υφής της σε σκληρή (hard), ήπια (soft) και πλαστική (plastic), όπως και τον στρατιωτικό βραχίονα της ισχύος, την έννοια της οικονομικής ισχύος, τον ρόλο της διπλωματίας αλλά και των ιδιαίτερων πολιτισμικών παραδόσεων (cultures), καθώς, τέλος, και την αναζήτηση ισορροπίας ανάμεσα σε όλους τους παραπάνω «παράγοντες»,

8) στην εξέταση της εξωτερικής πολιτικής σ' έναν κόσμο όπου ενεργούν (act) πολλά υποκείμενα της διεθνούς πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας θα επιχειρήσω να συζητήσω τον ρόλο της γεωγραφίας, της πολιτικής αλληλεξάρτησης, της αποχής από τη λήψη αποφάσεων αλλά και άλλων μορφών «αντίστασης/αντίδρασης», της συστημικής αλλαγής, κ.λπ.,

9) στους διεθνικούς ανασχηματισμούς (transnational reformulations), όπου θα εξετάσω την εξωτερική πολιτική και τον ρόλο διεθνικών δρώντων (transnational actors) στη διαμόρφωσή της, τις πολιτικές των αντίστοιχων συνδέσεων (linkage politics), καθώς και την σύγχυση αρμοδιοτήτων που αυτή προκαλεί, κ.λπ.,

10) στη μελέτη των «εσωτερικών πηγών» (domestic sources), των περιορισμών τους αλλά και των αλληλεπιδράσεών τους κατά τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, όπως, π.χ., των σχετικών συνταγματικών προβλέψεων, της μορφής του πολιτειακού καθεστώτος, των κοινωνικών δυνάμεων και της «κινητικότητάς» τους κ.λπ., προκειμένου, εν κατακλείδι να αντιληφθούμε την εξωτερική πολιτική τόσο ως έκβαση (output), όσο και ως επιλογή (choice),

11) στη μελέτη της σχέσης μεταξύ πολιτικής (εν γένει), κοινωνίας και εξωτερικής πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας θα αναφερθώ στο κρίσιμο ζήτημα/δίλημμα ανάμεσα στο «(δημοκρατικά) λογοδοτούν κράτος» (accountability state) και στο «ασφαλές κράτος» (security state), στον ρόλο της κοινής γνώμης, των ομάδων συμφερόντων αλλά και του κορπορατισμού στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, στον ρόλο των μέσων ενημέρωσης και των κοινωνικών δικτύων στην πρόκληση γεγονότων ή/και «θεαμάτων», στις έννοιες της κοινωνίας των πολιτών (civil society), της ταυτότητας αλλά και της διαφορετικότητας,

12) στην αναβίωση του κράτους ως πεδίου δράσης (agency), εστιάζοντας στο πρόβλημα της ευθύνης εντός ενός ευρύτερου πλαισίου. Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσω εάν η εξωτερική πολιτική στην σημερινή εποχή μπορεί να προσφέρει όσα αναμένουμε απ' αυτήν, είτε ως πολίτες, είτε ως decision-makers, είτε ως ακαδημαϊκοί. Θα υποστηρίξω ότι ουσιαστικές ως προς το περιεχόμενό τους ενέργειες είναι ακόμη δυνατόν να αναληφθούν υπό την «ταμπέλα» της εξωτερικής πολιτικής, στον βαθμό που θα στηρίζονται σε μια καλή κατανόηση όχι μόνον των εξωτερικών περιορισμών και των ορίων που θέτει η μορφή του διεθνούς πολιτικού συστήματος αλλά και της αλληλεπίδρασης μεταξύ δομών που βρίσκονται τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον ενός κράτους. Προκύπτουν έτσι ενδιαφέροντα ζητήματα τόσο εμπειρικής φύσης όσο και ηθικού προβληματισμού για την εξωτερική πολιτική. Ακόμη, λόγω του πολλαπλασιασμού στη σημερινή εποχή των διεθνικών σχέσεων (transnational relations) αλλά και του αριθμού των αποδήμων για κάθε έθνος (διασπορά), θα δείξω ότι μεταβάλλονται τα χαρακτηριστικά του ακροατηρίου στο οποίο αποβλέπουν οι policy-makers, ενώ το παραδοσιακό περιεχόμενο της έννοιας του «εθνικού συμφέροντος» αμφισβητείται και οφείλει να επανεξετασθεί. Θα ολοκληρώσω τη διάλεξή μου με αναφορά στο πολύ «φλέγον» θέμα του της έννοιας και του τρόπου

διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

13) και, τέλος, στη μελέτη του ζητήματος της εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με την «αναβίωση» (revival) του κράτους, στο πλαίσιο της οποίας θα ανακεφαλαιώσω -υπό το φώς των αναπτύξεων που αποτέλεσαν το αντικείμενο των προηγούμενων διαλέξεών μου- τα συμπεράσματά μου στα πιο καίρια ερωτήματα που απασχολούν την Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής: α) το θέμα της δράσης, δηλαδή ποιος δρα και για λογαριασμό ποίου β) το θέμα της επιλογής, δηλαδή τι περιθώρια επιλογής υφίστανται γ) το θέμα της ηθικής και της σχέσης της με την εφαρμοσμένη πολιτική και δ) το ζήτημα ποιές είναι ή θα έπρεπε/μπορούσε να είναι οι προσδοκίες μας από την εξωτερική πολιτική.

Μετά τιμής,

Γιώργος Α. Ευαγγελόπουλος